

הערה בלימוד ה"הלכה ברורה" - וממנה

חזונו ומפעלו של מרן הרב זצ"ל ב"הלכה ברורה", וצירופו של "בירור ההלכה" לסוגיות הש"ס, אינם ענין להערכה במסגרת זו.

רבות נכתב אודות ענין נשגב גדול וחשוב זה, ואפשר כי טרם הגיעו הדברים לידי מיצויים השלם. אפשר שבתום המלאכה כולה, בצאת התלמוד הבבלי והירושלמי כולו לאור עולם במסגרת זו, או אז - תהא ההערכה וההכנה שלימה ומליאה יותר. בינתיים, מקום הניחו לנו להתגדר בו, כדי ללמוד מן הפרטים על הכלל, ומן הדוגמאות על היסודות.

והנה, המעיינים והכותבים כיום את "בירור ההלכה", כמו רבים אחרים, מגלים בעבודת ה"הלכה ברורה" של מרן הרב זצ"ל לא רק את שקדנותו העצומה, ואף לא רק את המלאכה הקשה והמפרכת, מבחינת כמותה, אשר נטל על עצמו אלא גם למדנות מיוחדת הקשורה, כשמה, להלכה הברורה והמתבררת מתוך סוגיות התלמוד.

מתברר, כי מערכת ה"ציונים" של כעל ה"עין משפט - נר מצוה" שעל פיהם הלך הוא ב"העתקתם" של דברי הרמב"ם והשולחן ערוך ונושאי כליהם היא ענין מיוחד לענות בה.

תוכן ההפנייה של אלו אל המקורות, שהוא עיון וחכמה בפני עצמם, אין בו רק כדי להוסיף הלכה למשענת הסוגיא, בחינת "אסוקי שמעתתא", אלא יש בו גם חידוש וגישה בתוך הסוגיא עצמה.

אכן, במקומות רבים ההערות משולכות בתוך לשונה של ההלכה, ובמקומות אחרים מוצאים אנו דברי הקדמה, דברי מסקנה, מחלוקת ופירוש מחודש וכיוצא באלו.

ברצוני לברר כאן הערה אחת, בחינת פשט ודוגמא המלמדים כאמור על הרבה כללים, הן בתוכנו של חיבור ה"הלכה ברורה", והן בגופו של הענין הנדון: מצינו במסכת כתובות דף יז, א מחלוקת בין בית שמאי ובית הלל בשאלה כיצד מרקדים לפני הכלה? (ופירש רש"י: מה אומרים לפנייה) בית שמאי אומרים 'כלה כמות שהיא' ובית הלל אומרים 'כלה נאה וחסודה'.

לשאלת בית שמאי כיצד אפשר לומר לפני כלה שהיא חגיגת או סומא 'כלה נאה וחסודה' והרי נאמר 'מדבר שקר תרחק'?! משיבים בית הלל כי הרי מי שלקח מקח רע מן השוק - משבחים אותו בעיניו, ומכאן מסיקים בסוגיא: 'אמרו חכמים - לעולם תהא דעתו של אדם מעורבת עם הבריות' ואכן, רש"י מפרש שזו מסקנת הסוגיא הלכה למעשה. שהרי מדברי בית הלל - שהלכה כמותם בענין הכלה - למדנו שדעתו של אדם צריכה להיות מעורבת עם הבריות. היינו: 'לעשות לאיש ואיש כרצונו' (לשון רש"י, שם)

בעל "עין משפט" מציין (בציון ב) את ההלכה המצויה בהלכות דעות לרמב"ם, פרק ו הלכה א. אבל מרן הרב זצ"ל ב"הלכה ברורה" מאריך בלשונו וכותב בדברים הבאים:

"הציון לדברי הרמב"ם שבעין משפט אינו מכוון לענינינו שהוא מבואר בתור מצוה וחובה שתהא דעתו של אדם מעורבת בין הבריות ואילו שם [בהלכות דעות] כתב [הרמב"ם]: דרך ברייתו של אדם להיות נמשך בדעותיו וכמעשיו אחרי ריעיו וחביריו ונוהג כמנהג אנשי מדינתו, לפיכך צריך להתחבר

לצדיקים ולישב אצל החכמים תמיד כדי שילמוד ממעשיהם, ויתרחק מן הרשעים ההולכים בחושך, כדי שלא ילמוד ממעשיהם, הוא ששלמה אומר: הולך את חכמים יחכם ורועה כסילים ירוע, ואומר אשרי האיש וגו'. [ומוסיף מרן הרב זצ"ל]: והנה מזה אין יחס לאיזה חובה להיות דעתו של אדם מעורבת בין הבריות, אבל בהלכות יסודי התורה [פרק ה הלכה יא] כתב: אם דקדק החכם על עצמו והיה דיבורו בנחת עם הבריות, ודעתו מעורבת עמהם, ומקבלם בסבר פנים יפות --- והוא שלא יתרחק הרבה ולא ישתומם. עד שימצאו הכל מקלסים אותו, אוהבים אותו ומתאווים למעשיו. הרי זה קידש את השם, ועליו הכתוב אומר 'ויאמר לו עבדי אתה ישראל אשר כך אתפאר'."

עד כאן לשון מרן הרב זצ"ל ב"הלכה ברורה", ויש מקום לעיין ולהסביר את הדברים.

ראשית, מדגיש מרן הרב כי מסוגייתנו למדנו "מצוה וחובה" שתהא דעתו של אדם מעורבת בין הבריות. כלומר, שלדעתו, המסקנה מדברי בית הלל אין ענינה רק בתחום המוסר או העצה הטובה, כשם שאפשר לפרש בדברי רש"י, או שכך גם ניתן להבין כהמשך לדברי התוספות שם. שכן הם סוברים כי לדעת בית שמאי אף כי דרכו של עולם הוא שישבח אדם מי שלקח מקח רע, אך תקנת חכמים אינה יכולה להזיק לומר שקר'. (ולפי זה לדעת בית הלל זו אכן התקנה משום שיש היתר לאיש ואיש כרצונו) אכן, לפי לשונו של מרן הרב זצ"ל יש לפנינו לכל הדעות מצוה וחובה, היינו מצווה - שאם עשה כך קיים מצוה, וחובה - שיש לכתחילה לעשות כך ולרדוף אחרי קיומה של מצווה זו.

שנית, עוד יש מקום להבין, לדעת מרן הרב, מה תוכנה של המצוה הזו?! שהרי מן המצוין ב"עין משפט" סובר מרן שאי אפשר ללמוד את המצוה ואת

החובה. ומדוע?! סתם הדברים ולא פירשם. ואכן, לכשנעיין קמעא בדברי הרמב"ם נוכל להבין את דבריו בהיקף שלם של ההלכה על כל חלקיה.

שהרי בחלק הראשון מדברי הרמב"ם מצאנו תיאור פסיכולוגי-רוחני על מצבו של האדם בחברה. כידוע לכל האדם נמשך אחרי החברה, נגרר להשפעותיה, ומכוחן - ממשיך הוא בחלק השני - יש להמליץ בפניו על התחברות לצדיקים ועל התרחקות מן הרשעים.

מובן שאין לפנינו כל שיטה מיוחדת של התנהגות פרטית בענינים מסוימים, ואפילו לא הלכה כללית וכוללת לגבי התנהגויות ודינים מכוארים. יש להוסיף, כאפשרות, כי על רקע מחלוקת בית שמאי ובית הלל בסוגייתנו הרי הלכה זו שבהלכות דעות היא אליבא דכולי עלמא.

חידושו של מרן הרב זצ"ל עמוק יותר ממה שנראה בהכנה ראשונה: יש להבין את ההלכה המופיעה בהלכות יסודי התורה, על רקע מקומה בקבוצת הלכות אלו. שהרי מצינו - בהתאם לשיטת הרמב"ם - כי ההלכות המפורטות בפרק החמישי של הלכות יסודי התורה, מקורן במצוה מסוימת מתוך המצוות השייכות להלכות אלו.

עיון קל נוסף יובילנו לראות כי פרק זה מתחיל במצוות קידוש השם שמצווים בו כל ישראל, ומסתיים באיסור חילול השם. יתירה מזו, לדעת הרמב"ם, קידוש השם ואיסור חילולו שייכים גם לדברים שהם לכאורה רק לפני משורת הדין.

על רקע זה יש להבין כי לשיטת הרמב"ם - בהסכרו של מרן הרב זצ"ל - ענינה של סוגייתנו הוא כחובה וכמצוה של קידוש השם, ומטעמי דקדוק של לפני משורת הדין, שחייבים בו. שהרי, במפורש כתב רבינו הרמב"ם כי אם דקדק החכם על עצמו כדיבורו בנחת, ובדעתו המעורבת עמהם, בסבר פנים יפות וכיו"ב - הרי זה קידש את השם.

משמע, לדעת הרמב"ם ולפרשנותו של מרן הרב זצ"ל, שעל האדם לעשות מעשים - ובאופן חיובי - שיש בהם לקדש את השם. החובה הזו, היא בוודאי

גדולה וחשוכה יותר ממה שמופיע בהלכות דעות כנטייה טבעית-נפשית של האדם.
משום כך מדגיש מרן זצ"ל את מקורה המדוייק של ההלכה בסוגייתנו.

אין ספק כי לפנינו פן נוסף ויסודי במשנתו המוסרית וההלכתית של מרן הרב
זצ"ל, פרט אחד הבא ללמד על כלל ה"הלכה הברורה" של משנתו ונשמתו כאחת.

